

سیره ائمه (ع) در ماه مبارک رمضان / امام سجاد (ع) با خطای خدمتکاران در ماه رمضان چه می‌کرد؟

بار خدایا تو به ما دستور دادی که از کسانی که به ما ظلمی روا داشتند درگذریم، ما بخود ظلم کردیم، پس از ما درگذر، که تو نسبت به آن سزاوارتری.

خبرگزاری مهر - گروه دین و اندیشه: بار خدایا تو به ما دستور دادی که از کسانی که به ما ظلمی روا داشتند درگذریم، ما بخود ظلم کردیم، پس از ما درگذر، که تو نسبت به آن سزاوارتری. ماه مبارک رمضان ماه ضیافت رحمان از بندگان خود می‌باشد و خوان رحمت الهی گسترده است. بجاست که با نگاهی گذار به سیره معصومان (ع) در این ماه رفتارهای فردی و اجتماعی آنان را سرمشق زندگی خود قرار دهیم.

به طور کلی می‌توان سیره آن بزرگواران را در دو بخش مورد مطالعه و بررسی قرار داد.

الف) رابطه خود و خدا (بعد فردی)

1- تغییر حالت

سید ابن طاووس نقل می‌کند وقتی ماه مبارک رمضان فرا می‌رسید رنگ چهره پیامبر اکرم (ص) عوض می‌شد و زیاد به نماز و دعا می‌پرداخت، تغییر حالت آن حضرت در دهه آخر ماه مبارک رنگ مضاعفی به خود می‌گرفت، به گونه ای که تمام شبها را به شب زنده داری و عبادت سپری می‌کرد. درباره حضرت امام زین العابدین (ع) نقل شده است که ایشان در این ماه کاملاً غرق در دعا و تسبیح و استغفار و ذکر تکبیر می‌گشت.

2- نمازهای مستحبی

گرچه به جا آوردن نمازهای مستحبی و نوافل یکی از مسائل عادی و روزمره آن بزرگواران بوده است. ولی در ماه رمضان حالت مضاعف به خود می‌گرفت تا آنجا که نمازهای مخصوصی توسط آنان در ماه مبارک رمضان و شبهای قدر خوانده می‌شد، که ذکر تفصیل آن مجال دیگری می‌طلبد.

3- تلاوت قرآن

ماه مبارک رمضان بهار قرآن است و پیامبر اکرم (ص) و عترت طاهرینش که خود قرآن ناطقند و هیچ‌گاه ایشان از قرآن و قرآن از ایشان جدا نبوده و تلاوت آیات دلنشین آن جزء برنامه روزمره ایشان بوده است، عنایت خاصی نسبت به تلاوت قرآن در ماه مبارک رمضان مبذول می‌داشتند و توجه اصحاب و یاران خود را نسبت به آن جلب می‌نمودند تا آنجا که در مورد حضرت امام سجاد (ع) نقل شده است که چهل بار قرآن را در ماه مبارک ختم می‌نمود.

4- نیایش

چگونه خواستن و از چه کسی خواستن و به چه انگیزه ای خواهش کردن از مهمترین مطالبی است که در هر درخواستی، نهفته است اینجا سخن از درخواست از یگانه معبود قادر و تواناست که معصومین (ع) بر بشریت منت نهاده و نحوه درخواست را در قالب «دعا» به عالی ترین وجه ممکن نشان داده اند و علاوه بر لذت سخن گفتن با خداوند عالی‌ترین مضامین معارف تابناک الهی را در آن جای داده و از خود یادگارهایی بس ارزشمند به ودیعت نهاده اند.

در ماه مبارک رمضان دعا‌های مخصوصی از آن بزرگواران رسیده است که تنها به ذکر عناوین آن ها در این مقاله اکتفا می‌شود:

الف- دعا در وقت دیدن هلال ماه مبارک.

ب- دعای پیامبر اکرم (ص) در وقت وارد شدن به ماه مبارک رمضان،

ج- دعای پیغمبر اکرم(ص) در شب اول،

د- دعای ابوحمزه ثمالی در هر شب،

ح- دعای سحر،

و- دعای اول صحیفه سجادیه،

ز- دعای وقت افطار،

ط- دعای امام زین العابدین(ع) در شبهای نوزدهم و بیست و یکم،

ظ- دعای پیامبر اکرم(ص) و امام باقر(ع) و امام صادق(ع) و امام کاظم(ع) در ماه مبارک رمضان.

ی- دعای پیامبر اکرم(ص) و امام زین العابدین(ع) در شب بیست و هفتم،

ل- دعای پیامبر اکرم(ص) در شب آخر هر ماه،

ن- دعا به هنگام وداع با ماه رمضان،

5- احیای شب قدر

معصومین(ع) در شبهای قدر شب زنده دار بودند و نه تنها خود به احیاء آن می پرداختند بلکه خانواده و کودکان و فرزندان خویش را به انجام آن وامی داشتند، روایت شده است که رسول خدا(ص) در شب بیست و سوم ماه، خفتگان از خانواده خود را از خواب بیدار می کرد و آب به صورت آنها می پاشید.

حضرت فاطمه زهرا(س) نیز نمی گذاشت کسی از فرزندانش در آن شب به خواب رود، و آنان را با کمی غذا و ایجاد آمادگی از روز و با انجام استراحت در روز، آماده می ساخت، و می فرمود محروم کسی است که از خیر این شب محروم ماند و یک سال حضرت امام صادق(ع) به بیماری سختی گرفتار شده بود، آن حضرت دستور داد که در شب بیست و سوم ایشان را برداشته و به مسجد پیامبر(ص) بردند، و آن شب را در آن مکان شریف به احیاء گذارند.

6- آداب افطار

چگونه افطار کردن، و با چه افطار کردن از جمله مسائل قابل توجه سیره است. از پیامبر(ص) و ائمه هدی(ع) ادعیه خاصی در وقت افطار نقل شده است. امام صادق(ع) می فرماید که پیامبر اکرم(ص) در وقت افطار این دعا را می فرمود: «اللهم لك صمنا و علی رزقک افطرنّا فتقبله منا، ذهب الظلما و ابتلت العروق و بقى الاجر» بار خدایا برای تو روزه گرفتیم و بر روزی تو افطار نمودیم، پس آن را از ما بپذیر. حضرت امیرالمؤمنین(ع) در وقت افطار می فرمود: «اللهم لك صمنا و علی رزقک افطرنّا فتقبله منا انک انت و السیمع العلیم» خدایا برای تو روزه داشتیم، و بر روزی تو افطار کردیم. پس آن را از ما قبول نما، همانا که تو شنوا و دانایی.

اما اینکه با چه چیزی افطار می نمودند، مواردی نقل شده است، از امام باقر(ع) نقل شده است که پیامبر اکرم(ص) با آب و خرما و یا آب و رطب افطار می نمودند (رطب غیر از خرما است) و اگر آن حضرت شیرینی و حلوا نمی یافت با آن افطار و گاهی با شکر که از نی گرفته می شد، افطار می کرد و امام صادق(ع) می فرماید: پیامبر، اکرم(ص) با شیرینی و حلوا افطار می نمود، و اگر آن را نمی یافت با آب ولرم افطار می کرد، و می فرمود: آن باعث پاکیزگی کبد و معده است و دهان را خوشبو می سازد و ریشه دندان و دید چشم را تقویت می نماید. بنابر این از مجموعه روایات استفاده می شود که آن حضرت - در صورت امکان - با یک ماده شیرینی مثل حلوا، خرما و در صورت نبود آنها با آب نیمه گرم و ولرم فطار می نمود. ابن طاووس از امام باقر(ع) نقل می کند که حضرت علی(ع) دوست داشت که با شیر افطار کند.

7- غسل

پیامبر اکرم(ص) در دهه آخر ماه مبارک رمضان هر شب غسل می کرد. حضرت امام باقر(ع) شبهای نوزدهم، بیست و یکم، بیست و

سوم و بیست و پنجم را غسل می کرد و امام صادق(ع) در شب بیست و سوم دو بار غسل می نمود، یک بار در اول شب، بار دوم در آخر شب.

8- اعتکاف

یکی از مستحبات بسیار مهم و سازنده اعتکاف است که تفصیل و شرائط آن در کتب فقهی آمده است و از عهده این نوشته خارج می باشد، امام صادق(ع) فرمود: یکبار رسول خدا (ص) در دهه اول ماه رمضان به اعتکاف نشست و در رمضان دیگر در دهه دوم، و در رمضان پس از آن در دهه سوم اعتکاف نمود و بعد از آن همیشه در دهه آخر رمضان به اعتکاف می نشست.

9- وداع با ماه رمضان

برخاستن از سفره ضیافت الله برای عارفان دلداده حق سخت و ناگوار است، لذا همانطور که جدایی عاشق از معشوق، به سختی هر چه تمام تر صورت می گیرد، پیامبر اکرم(ص) چگونگی وداع با ماه رمضان را چنین بیان می کند: جابر بن عبد الله انصاری نقل می کند که در جمعه ماه رمضان، بر رسول خدا وارد شدم. هنگامی که چشم او بر من افتاد فرمود: ای جابر این جمعه آخر ماه رمضان است، پس با او وداع کن و بگو: اللهم لا تجعله آخر العهد من صيامنا اياه، فان جعلته فاجعلني مرحوما و لا تجعلني محروما» یعنی خدایا! این رمضان را آخرین روزه ما قرار مده و چنانچه قرار دادی پس ما را مورد رحمت خود قرار بده و ما را محروم ساز و هر کس این را بگوید به یکی از دو امر نیکو (احدی الحسنین) نائل می شود یا آنکه عمر پیدا می کند و ماه رمضان بعدی را درک می نماید، و یا آنکه مورد بخشش و رحمت خدا قرار می گیرد.

10- شب عید فطر

از مجموعه روایات استنباط می شود که این شب از جایگاه بس والایی برخوردار است و معصومین (ع) آنرا به احیاء و شب زنده داری می گذراندند. حضرت علی بن الحسین امام زین العابدین(ع) شب عید فطر را در مسجد به نماز می گذارند تا آنگاه که صبح شود.

11- نماز عید فطر

رسول خدا (ص) روز عید بعد از طلوع آفتاب خارج می شد و هنگامه خروج به اطراف آسمان می نگریست و می فرمود که در آن روز بر جا نماز و حصیر نماز مخوان، یعنی روی خاک بنشین و بر آن نماز بخوان. فقهاء عظام مستحباتی را برای این روز ذکر نموده اند که از جمله آنها، نماز را در صحرا بپا داشتن، خارج شدن امام با پای برهنه و پیاده، و توام با وقار و ذکر خدا، و سجده بر زمین و

روز عید فطر روز اجر و گرفتن نتیجه امتحان است. قهرا در هر امتحانی نتایج یکسان نیست. شیخ صدوق نقل می نماید: امام حسن مجتبی (ع) گروهی از مردم را در روز عید فطر دید که به بازی و خنده مشغولند، حضرت رو به یاران خود کرد و فرمود: «خدای عز و جل ماه رمضان را محل مسابقه بندگان خود قرار داده است که به واسطه اطاعت خویش بسوی رضوان الهی پیشی می گیرند، پس گروهی سبقت گرفتند و پیروز و رستگار گشتند، و گروهی عقب ماندند و محروم شدند، پس عجب دارم از کسی که خندان است و به لهو و بازی مشغول است در روزی که نیکوکاران به اجر و ثواب رسیده و کوتاهی ورزان از آن بی فیض و محرومند، به خدا سوگند اگر پرده برداشته شود هر آینه نیکوکار به عمل نیک خویش و بدکار به عمل بد خود مشغول خواهد شد.»

ب) رابطه خود و مردم (بعد اجتماعی)

1- ایجاد آمادگی برای ماه رمضان

در آستانه ماه مبارک، معصومان(ع) اهمیت و عظمت ماه مبارک رمضان را به مردم گوشزد نموده و آنان را به استفاده از این ضیافت الهی فرا می خواندند که در این زمینه خطبه های بسیار جالب از پیامبر اکرم (ص) و امیر المؤمنین(ع) و روایات تکان دهنده ای صادر شده است، که برای نمونه به ذکر دو روایت بسنده می کنیم:

امام صادق(ع) در آستانه ماه مبارک رمضان اینگونه به فرزندان خویش سفارش می فرمود:«نهایت کوشش خودتان را بنمایید که در این ماه روزی ها تقسیم می شوند، و سرآمد عمرها و اجلها نوشته می شود و در آن شبی است که عمل در آن ماه از عمل هزار

اباصلت می گوید: بر حضرت امام رضا(ع) در جمعه آخر شعبان وارد شدم. حضرت به من فرمود: «#171 ای اباصلت، بیشتر روزهای ماه شعبان گذشت و این جمعه آخر ماه است. پس در این باقیمانده آن کوتاهی موز و سابق خود را جبران کن،... و بیشتر به دعا و استغفار و تلاوت قرآن پرداز، و از گناهانت توبه کن، تا با خلوص در ماه خدا وارد گردی.»

2- سفارش به تلاوت قرآن

اهل بیت عصمت و طهارت(ع) علاوه بر آنکه خود موفق به تلاوت قرآن بودند دیگران را به تلاوت آن سفارش می نمودند و گاه نسبت به تلاوت بعضی سوره ها در بعضی از شبها عنایت خاصی از خود نشان داده اند، توجه عزیزان را به چند روایت که دو نکته ذکر شده را در بر دارد جلب می نمایم.

وهب از امام صادق (ع) می پرسد خوب است در ماه رمضان در چند روز قرآن خوانده شود؟ حضرت فرمود: در سه روز به بالا. امام باقر (ع) فرمود: «#171 لکل شیء ربيع و ربيع القرآن شهر رمضان» هر چیزی بهاری دارد و بهار قرآن ماه رمضان است. از بین سوره های قرآن به تلاوت این سوره ها سفارش شده است: سوره عنکبوت و روم. تلاوت این دو سوره در شب بیست و سوم ماه رمضان توصیه شده است.

امام صادق (ع) فرمود: «#171 من قرا سورة العنكبوت و الروم فی ليلة ثلاث و عشرين فهو و الله یا ابا محمد من اهل الجنة» سوگند به خدا کسی که سوره عنکبوت و روم را در شب بیست و سوم رمضان بخواند از اهل بهشت است. البته این به معنای اقتضاء است که با وجود شرائطش چنین نتیجه ای را به دنبال خواهد داشت.

3- سوره قدر در وقت سحر و افطار:

از امام زین العابدین(ع) روایت شده است: کسی که سوره قدر را در هنگام افطار و سحر بخواند مانند کسی است که در این فاصله در راه خدا بخون خود غلتیده باشد و همین مضمون نیز از حضرت امام صادق (ع) روایت شده است و نیز از امام صادق(ع) نقل شده است که هر کسی که در هر شب ماه رمضان هزار بار سوره قدر را بخواند در شب بیست و سوم عجایی را درک خواهد کرد و در روایتی دیگر از آن حضرت اثر آن را در رسیدن انسان به سرحد نهایت یقین در امور اختصاصی اهل بیت (ع) قرار داده است که به واسطه دیدن بعضی از حقایق در عالم رؤیا به آن می رسد.

4- سوره دخان:

شیخ صدوق روایت کرده است که مردی خدمت امام باقر(ع) رسید و پرسید چگونه من شب قدر را در هر سال شناسایی کنم؟ حضرت فرمود: «#171 وقتی که ماه رمضان آمد هر شب یکبار سوره دخان را بخوان، وقتی که شب بیست و سوم فرا رسید به آنچه که می خواهی خواهی رسید.»

3- کمک به مستمندان

یکی از علل و حکمت های روزه این است که با ایجاد حالت گرسنگی و تشنگی انسان به یاد ضعیفان و مستمندان و تنگدستان بیفتد، و هر کسی به فراخور حال و وسع خود نسبت به آنان کمک نماید. ابن عباس می گوید: وقتی که ماه رمضان فرا می رسد هر صاحب حاجتی که به نزد رسول خدا مراجعه می کرد حاجتش برآورده می شد. راجع به حضرت زین العابدین(ع) نقل است که هر روز ماه رمضان را صدقه می داد.

4- افطاری دادن

این عمل در سیره معصومین (ع) بنحو کاملی مشاهده می شود و از امام صادق (ع) روایت است که هنگامی که حضرت امام زین العابدین (ع) روزه می گرفت دستور می داد گوسفندی را سر می بریدند، و آن را تکه تکه ساخته و در دیگ می ریختند، آن حضرت در وقت غروب به دیگها سر می زد و در حالی روزه داشت بوی آبگوشت را استشمام می نمود، آنگاه می فرمود: کاسه ها را بیاورید این کاسه را برای فلان کس و دیگری را برای فلان بکشید، و همینطور کاسه ها را پر می کردند تا آبگوشت به اتمام می رسید، آنگاه خود با نان و خرما افطار می کرد.

5- توجه بیشتر به زیردستان و گذشت از خطای آنان

از امام صادق(ع) روایت است که امام زین العابدین(ع) در ماه مبارک رمضان توجه خاصی به زیردستان و خدمتکاران خود داشت و هرگاه یکی از آنها مرتکب خطایی می شد او را مورد عقوبت قرار نمی داد و تنها گناه او را یادداشت می نمود تا آنکه که شب آخر ماه رمضان فرا می رسید، همه آنان را گرد خود جمع می نمود و کاغذهای خطایای آنان را بیرون می آورد و بر تک تک آنان می خواند و آنان به گناه خود اعتراف و اقرار می نمودند، پس از آن در میان ایشان برمی خاست و می فرمود: «#171؛با صدای بلند بگوئید: ای علی بن الحسین، همان خدایت نیز خطاهایت را شمارش کرده است همانگونه که تو گناهانمان را شمردی و در کتاب، تمام اعمال کوچک و بزرگ ثبت است و همه اعمال در نزد او حاضر است همانگونه که اعمال ما در نزد تو حاضر بود (و تو بر آن ناظر بودی)، پس از ما درگذر همانگونه که تو امید عفو و گذشت داری، از ما درگذر تا که خدایت را بخشنده و رحیم یابی... ای علی بن الحسین، کوچکی مقام خود را در برابر خدای داور دادگری که به هیچ کس ظلم روا نمی دارد یادآور و از گناه ما درگذر،...» و حضرت در حالی که گریه و زاری می کرد مرتب این کلمات را می فرمود و آنان هم با وی هم آواز می شدند و می فرمود: بار خدایا تو به ما دستور دادی که از کسانی که به ما ظلمی روا داشتند درگذریم، ما بخود ظلم کردیم، پس از ما درگذر، که تو نسبت به آن سزاوارتری. تو به ما فرمودی که هیچ درخواست کننده ای را از در خانه هایمان رد نکنیم. ما به درگاه تو دست نیاز و درخواست بلند کرده ایم و از تو طلب می نماییم. پس بر ما منت نه و ما را محروم مساز... آنگاه رو به آنان می نمود و می فرمود: من از خطایای شما گذشتم، آیا شما نیز از من می گذرید؟

و آنان در پاسخ می گفتند: از تو گذشتیم ای آقای ما و تو به ما هیچ بدی روا نداشتی، پس آن حضرت می فرمود بگوئید: بار خدایا: از علی بن الحسین درگذر، همانگونه که او از ما گذشت و او را از آتش آزاد آن همانطوری که او ما را از بندگی رهانید، و آنان آمین گفتند، و حضرت فرمود: بروید که از شما گذشتم، و همگی شما را آزاد کردم، و همگی آنان را آزاد می فرمود.

6- حفظ حریم دین و حرمت زمان

حفظ عفت عمومی جامعه از جمله مهمترین وظایف نظام اسلامی است به عنوان نمونه حد شرابخوار 80 تازیانه است، ولی اگر در ماه رمضان شراب خورده شود حالت دیگری دارد، نجاشی شاعر در روز ماه رمضان شراب خورد، او را به نزد امیرالمؤمنین(ع) آوردند، حضرت پس از یک شب زندان کردن او و اجرای حد شرعی شرابخواری (80 ضربه)، 20 ضربه شلاق اضافی، بخاطر شکستن حرمت ماه رمضان بر او زد و در برخی روایات او پذیرای 39 ضربه اضافی بدان جهت شد.

7- آزادی اسیران

بنابر نقل برخی از روایات حضرت رسول اکرم(صدر ماه رمضان تمامی اسیران را آزاد می ساخت، البته این مربوط به حفظ مصالح عمومی اسلام و مسلمین است و تشخیص آن به دست حاکم شرعی و ولی امر مسلمین است.*

*نویسنده: محمد امین پور امینی